

8 Ιουνίου 2022

Παπαδιαμάντης, Ἡ μεταφυσική τῆς πενίας (Μπαστιᾶς Κωστῆς)

[Ορθοδοξία και Ορθοπραξία](#) / [Θεολογία και Ζωή](#)



(Φέτος συμπληρώθηκαν 100 χρόνια ἀπὸ τότε ποὺ «ὁ ἅγιος τῶν νεοελληνικῶν γραμμάτων», ὁ Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης, ἄφησε, σιγοψέλλνοντας, τὴν τελευταία του πνοὴ στὸ πολυτραγουδημένο νησί του, τὴ Σκίαθο.



Σὰν συγγραφέας ὁ Παπαδιαμάντης ἀγαπήθηκε ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸ κοινὸ ὅσο λίγοι. Μὲ τὴ μαγεία τῆς πέννας του τραγούδησε τὰ ἤθη καὶ τὰ ἔθιμα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ κι ἀπαθανάτισε σὲ πίνακες ἀπίθανης λογοτεχνικῆς ὁμορφιάς τὶς πιὸ ἀπλὲς καὶ ταπεινὲς σκηνὲς τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ. Στὰ ἔργα του παρελαύνει ζωντανεμένη ἡ θρησκευτικὴ ζωὴ τοῦ τόπου, οἱ καθημερινὲς πράξεις, ἀπλοϊκῶν κι ἀπονήρευτων χριστιανῶν ἀλλὰ καὶ ἀμαρτωλῶν ἀνθρώπων, ὀλόκληρη δηλαδὴ ἡ ἀνθρώπινη πραγματικότητα γυμνὴ κι ἀληθινὴ, ὅπως εἶναι, ἀπὸ τὰ δαιμονιακὰ βάθη τῆς πτώσεως ὡς τὰ οὐράνια ὕψη τῆς ἀγιότητος.

«Τὸ ἐπὶ ἔμοι — ἔγραφε κάπου — ἐνόσω ζῶ καὶ ἀναπνέω, καὶ σωφρονῶ, δὲν θὰ παύσω πάντοτε, ἰδίως δὲ κατὰ τὰς πανεκλάμπρους ταύτας ἡμέρας, νὰ ὑμνῶ μετὰ λατρείας τὸν Χριστὸν μου, νὰ περιγράψω μετ' ἔρωτος τὴν φύσιν, καὶ νὰ ζωγραφῶ μετὰ στοργῆς τὰ γνήσια ἑλληνικὰ ἤθη.»!...

Ὁ Παπαδιαμάντης ἔζησε σὰν ἀληθινὸς ὀρθόδοξος χριστιανός. Ἡ ζωὴ του ἦταν ταυτισμένη μὲ τὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας. Ἱστορικὲς καὶ ἀλησμόνητες θὰ παραμείνουν οἱ ἀναρίθμητες ἀγρυπνίες στὸν ἅγιο Ἐλισσαῖο τῆς Ἀθήνας ὅπου λειτουργοῦσε ὁ ἅγιος ἐκεῖνος ἱερέας, ὁ Παπα-Νικόλας ὁ Πλανᾶς κι ἔψαλλαν οἱ δύο Ἀλέξανδροι: ὁ Παπαδιαμάντης δεξιὰ κι ὁ Μωραϊτίδης ἀριστερά.

Ὁ Παπαδιαμάντης ἔζησε μέσα στὴν Ἀθήνα σὰν κοσμοκαλόγερος, σὰν ἀσκητής. «Ἄργυρίου ἢ χρυσοῦ ἢ ἱματισμοῦ, οὐδενὸς ἐπεθύμησε» (Πράξ. κ' 33) γι' αὐτὸ ἔζησε καὶ πέθανε φτωχός. Βασανίστηκε σκληρὰ καὶ πόνεσε πολὺ. «Ὡμοιώθη πελεκάνι ἐρημικῶ» ἦταν ἓνα πετεινὸ τοῦ οὐρανοῦ ποὺ εἶχε ὅλη τὴ μέριμνά του

δοσμένη στὰ χέρια τοῦ Θεοῦ, «ζητώντας πρῶτα τὴ βασιλεία Του...» (Ματθ. στ' 33). Σὰν εὐλαβικὸ ἀφιέρωμα στὴ μνήμη του, παραθέτουμε πιὸ κάτω ἓνα χαρακτηριστικὸ κείμενο τοῦ Κωστή Μπαστιᾶ.)

Ὁ Παπαδιαμάντης γεννήθηκε φτωχός, ἔζησε φτωχός, καὶ πέθανε φτωχός. Τραγούδησε τοὺς φτωχοὺς, καὶ τὸ ἔργο του στάθηκε τὸ μεγάλο χρονικὸ τῆς Ἑλληνικῆς φτωχολογιάς. Ὅτι γεννήθηκε ἓνας ἄνθρωπος φτωχὸς δὲ σημαίνει τίποτα. Τὸ ἴδιο κι ἡ φτώχειά του δὲν φανερώνει σπουδαῖα πράγματα, ἂν δὲν ξεκαθαρίσουμε τὴν πνευματικὴ του στάση ἄντικρυ σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση πὺν ὀνομάζουμε πενία.

Κι ἄλλοι γεννηθήκανε, ζήσανε καὶ πεθάνανε φτωχοί. Καὶ τραγουδήσανε τοὺς φτωχοὺς, χωρὶς νὰ μοιάζουνε τοῦ Παπαδιαμάντη. Ἡ πνευματικὴ τους στάση ἦτανε ριζικὰ ἀντίθετη πρὸς τὴ φτώχειά τους. Ἦτανε φτωχοί, ἀλλὰ ζήσανε καὶ πεθάνανε μὲ τὸν καῦμὸ καὶ τὴ λαχτάρα τοῦ πλούτου... Ὁ ἄνθρωπος ὅμως πὺν ζεῖ μὲ τὸν καῦμὸ τοῦ πλούτου, δὲν ξεχωρίζει σὲ τίποτα ἀπ' τὸν πλούσιο. Ὁ πλοῦτος εἶναι τὸ ἰδανικὸ του· γιὰ τὸ χρυσάφι κτυπᾷ ἡ καρδιά του....

Ἡ φτώχεια τοῦ Παπαδιαμάντη δὲν ἔχει τίποτα κοινὸ μ' αὐτοὺς. Ὁ Παπαδιαμάντης δὲν πέθανε μὲ τὸν καῦμὸ τοῦ πλούτου. Πέθανε ψέλνοντας, πὺν σημαίνει δοξολογόντας. Τοῦτο φανερώνει πῶς εὐχαριστοῦσε τὸν Πλάστη του γιὰ ὅσα τοῦ ἔχε χαρίσει. Τὸν εὐχαριστοῦσε πὺν τὸν ἀξίωσε νὰ γεννηθεῖ φτωχός, νὰ ζήσει φτωχός, καὶ νὰ πεθάνει φτωχός. Ὁ Παπαδιαμάντης ἀγαποῦσε τὴ φτώχεια, γιὰτὶ πίστευε πῶς ὁ πλοῦτος εἶναι ἡ ἁμαρτία. Πίστευε πῶς τὸ ρουχὸ τοῦ πλούτου δὲν εἶναι τὸ χρειαζούμενο γιὰ νὰ περάσει ὁ ἄνθρωπος στὴ βασιλεία τῶν Οὐρανῶν. Καὶ τοῦτο γιὰτὶ τὸ κλειδὶ τῆς ζωῆς τοῦ Παπαδιαμάντη εἶναι ὁ Χριστός. Ὁ Χριστὸς γεννήθηκε φτωχός, ἔζησε φτωχός καὶ πέθανε πάνω στὸ Σταυρό. Δὲ χωροῦσε λοιπὸν στὸ νοῦ του, πῶς ὁ ἄνθρωπος πὺν ἔκλεισε στὴν καρδιά του τὸ Χριστό, μπορεῖ νὰ προσεύχεται στὸν Οὐράνιο Πατέρα καὶ νὰ τοῦ ζητᾷ μιὰ ζωὴ διαφορετικὴ ἀπὸ κείνην πὺν ἔζησε ὁ Μονογενὴς Του Γιός... Γιὰ τὸ Χριστὸ ὁ μόνος φιλόξενος τόπος πὺν βρέθηκε γιὰ νὰ γεννηθεῖ, ἦτανε μιὰ φάτνη ἀλόγων, μέσα σὲ μιὰ σπηλιὰ κι ἀνάμεσα στ' ἀπονήρευτα ζῶα... Πῶς νὰ λησμονήσει λοιπὸν ὁ Παπαδιαμάντης, τὸ λόγο τοῦ Ἄπ. Παύλου, πῶς ὁ Χριστὸς «δι' ὑμᾶς ἐπτώχευσε πλούσιος ὢν, ἵνα ὑμεῖς, τῆ ἐκείνου πτωχεῖα πλουτήσητε» (Β' Κορ. η' 9), ὥστε νὰ νοιαστεῖ γιὰ τὰ ἐγκόσμια ἀγαθὰ; Τοῦ ἔφτανε ἡ δόση τῆς μέρας, τὸ χρειαζούμενο λιτό, τὸ ξαλαφρωμένο ἀπὸ τὸ περιττό....

Ὁ Παπαδιαμάντης ἔζησε στιγμὲς πὺν δὲν εἶχε οὔτε τὶς λίγες δεκάρες πὺν χρειαζότανε γιὰ τὸ ψωμί. Ἦτανε ὁ «εἰδώς», καὶ τίποτα δὲν μποροῦσε νὰ τὸν παρασύρει σὲ ἐπιθυμίες ἄνομες κι ἁμαρτωλές. Τὸ λίγο, τὸ ἐλάχιστο, ἀποζήτησε σ'

ὅλη του τὴ ζωὴ καὶ στάθηκε πάντα «ὁ ἐν τῷ ὀλίγῳ ἀναπαυόμενος».... Κανένας ὅσο ὁ Παπαδιαμάντης δὲν λογάρισε τὸ περισσὸ ἐκ τοῦ πονηροῦ. Καὶ κανένας δὲν τὸ ἀπόκρουσε ὅσο ὁ Παπαδιαμάντης... Χαιρότανε τὴ φτώχεια, τὴ λογαρίαζε εὐλογία Θεοῦ καὶ ποτὲ του δὲ λαχτάρισε τὸν πλοῦτο, οὔτε πεθύμησε τ' ἀγαθὰ τοῦ πλησίον του, οὔτε νοιάστηκε ποτὲ γι' αὐτά....

Ἡ φτώχεια λοιπὸν τοῦ Παπαδιαμάντη δὲν εἶναι κακοτυχία τῆς ζωῆς του, ἀλλὰ καρπὸς Χριστιανικῆς ὠριμότητος... Ἄν ἡ ἔγνοια εἶναι ἡ βασιλεία τοῦ Χριστοῦ, δὲν εἶναι τὰ ὑλικά ἀγαθὰ τὸ πρεπούμενο ροῦχο γιὰ τέτοιο χῶρο, ἀλλὰ ὁ πλοῦτος τῆς ψυχῆς, τῆς καρδιάς καὶ τοῦ πνεύματος· ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἔργων του. Χωρὶς περιστροφές τὸ ὑπογράμμισεν ὁ Χριστὸς ὅταν λέει, πῶς εὐκολώτερα μπορεῖ νὰ περάσει γκαμήλα ἀπὸ τὴν τρύπα μιᾶς βελόνας, παρὰ νὰ μπεῖ ὁ πλούσιος στὴ Βασιλεία τῶν Οὐρανῶν. Ἔτσι ὁ πλοῦτος στὰ μάτια τοῦ Παπαδιαμάντη, τοῦ θρεμμένου μὲ τὸ μάννα τῆς Γραφῆς, παίρνει ὀλότελα δαιμονιακὴ μορφή. Γίνεται τὸ κύριο ὄργανο τοῦ ἔωσφόρου κι ἡ πιὸ ξυπνὴ παγίδα, πὺ παγιδεύει τὸν ἄνθρωπο, γιὰ νὰ τοῦ δώσει, μὲ τὸν πλοῦτο στὸ χέρι, τὴν ἄνεση τῆς ἀμαρτίας. Νὰ τὸν σπρώξει στὴν ἄλαζονια, στὴ μοιχεία, στὴν πορνεία, στὸ ψέμμα, στὴν κλεψιά, στὴν ματαιοδοξία, στὸ ναρκισσισμό. Κι ἀλλοίμονο στὸν ἄνθρωπο πὺ θὰ πέσει σ' αὐτὴ τὴ φοβερὴ κι ἀδυσώπητη παγίδα. «Οὐαὶ ὑμῖν τοῖς πλουσίοις, ὅτι ἀπέχετε τὴν παράκλησιν ὑμῶν. Οὐαὶ ὑμῖν οἱ ἐμπεπλησμένοι, ὅτι πεινάσετε. Οὐαὶ ὑμῖν οἱ γελῶντες νῦν, ὅτι πενθήσετε καὶ κλαύσετε»!...

Ἔτσι ὁ Παπαδιαμάντης μπαίνει στὴν ἄσκηση τῆς πενίας κατὰ τὴν πιὸ ὄντολογικὴ σημασία τοῦ ὅρου... Γνωρίζοντας τὰ πιὸ πάνω, δὲ θέλησε, οὔτε μιὰ στιγμή τῆς ζωῆς του, νὰ ἔναι «ὁ θησαυρίζων ἑαυτῷ καὶ μὴ εἰς Θεὸν πλουτῶν»...

Γράφοντας στὸν πατέρα του «ἄς μείνωμεν εἰς τὴν ἔντιμον πενίαν μας διὰ νὰ μᾶς βοηθῇ ὁ Θεὸς» ἐκφράζει ξεκάθαρα τὴν ιδέα πὺ ἔχει ριζώσει μέσα του πῶς ἡ πενία εἶναι ἡ περιοχὴ πὺ ἀρέσει στὸ Θεό, καὶ πὺ ὁ Θεὸς εὐλόγα καὶ βοηθάει. Τὸ ἰδανικὸ ὅμως τῆς πενίας, πὺ στὸν Παπαδιαμάντη ἀγγίζει τὰ ὅρια τοῦ μοναχικοῦ ὄρκου γι' ἀχτημοσύνη, δὲν περιοριζότανε στὸν ὑλικὸ τομέα. Ὑπάρχουνε λογιῆς λογιῆς πλουτολατρεῖες. Ἄλλοι θησαυρίζουνε χρυσάφι, ἄλλοι σωρεύουνε ἄκαρπη μάθησι καὶ παρασταίνουνε τοὺς σοφοὺς, ἄλλοι εἰσπράττουνε τιμὲς καὶ δόξα καὶ διάκρισις, ἄλλοι ἔχουνε τὴν ὑστερία τῆς ἐξουσίας. Πρὸς ὅλα τοῦτα ὁ Παπαδιαμάντης ἀντιδικοῦσε ἐπίμονα καὶ σταθερά.

Ἀπόδειξη, ἀπὸ τὶς ἀσυνείθιστες, εἶναι ἡ ὀργάνωσι γιορτῆς πρὸς τιμὴ τοῦ Παπαδιαμάντη. Τὴν ὀργανώσανε θαυμαστὲς καὶ φίλοι, λογοτέχνες καὶ ἄνθρωποι κοσμικοί. Κι ὀρίσανε μάλιστα τὴν πριγκήπισσα Μαρία Βοναπάρτη, σύζυγο τοῦ πρίγκηπα Γεωργίου, νὰ εἶναι ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ γιορτασμοῦ, πὺ θὰ γινότανε στὴν αἴθουσα τοῦ Παρνασοῦ. Ποιὸς λογοτέχνης, ἢ ποιὸς ἄνθρωπος πὺ θὰ βρισκότανε

στην άπαθλιωμένη κατάσταση του Παπαδιαμάντη, δέν θ' άντικρυζε τούτη τήν πρωτοβουλία σά δώρο καί χαμόγελο τ' ουρανοϋ, προορισμένο ν' αλλάξει τήν όψη τής ζωής του; Ποιός δέν θα έκμεταλλευότανε τούτη τή μοναδική εύκαιρία;... Κι όμως! Όλοι οί σημαντικοί άνθρωποι στην αίθουσα, έκτός άπό ένα: τόν ίδιο τόν τιμούμενο, τόν Άλέξανδρο Παπαδιαμάντη. Τόν άναζητήσανε παντού, αλλά δέν τόν βρήκανε πουθενά. Έτσι ή γιορτή έγινε δίχως τόν Παπαδιαμάντη, γιατί κανένας δέν μπορούσε νά ύποψιαστεί πώς ό Παπαδιαμάντης άρνήθηκε τó χειροκρότημα καί τó λιβανωτό των τρανων καί των σπουδαίων, για νά περάσει τήν ίδια ώρα στο σπίτι ένός φτωχοϋ μανάβη, του Νικόλα του Μπούκη, που ό Παπαδιαμάντης έψελνε συχνά στο σπίτι του κι ή μικρούλα ή κόρη του Μπούκη, ή Άγγελικούλα, τόν άκουγε με κατάνυξη, όνομάζοντας τις ψαλμωδίες του Παπαδιαμάντη «Τά τραγούδια του Θεοϋ» !....

Η πενία, σαν ύπόσταση πνευματική, έχει προϋπόθεση τήν ταπείνωση καί τήν άπλότητα τής καρδιάς. Στα «Τραγούδια του Θεοϋ», γράφει ό Παπαδιαμάντης: «Μέ είχε καλέσει ό γενναϊός φίλος μου, ό κυρ Στέφανος Μ. εις τήν οίκίαν του τήν ήμέραν του Πάσχα, δια νά συμπάγωμεν τήν ώρα του προγεύματος, άπό συγκατάβασιν καί εύσπλαχνίαν, δια νά κάμω κι έγώ μετá τόσα χρόνια Πάσχα, οίκιακόν, ως έρημος καί ξένος στα ξένα».

Ό φίλος του ό Στέφανος ήτανε ένας άμαξάς. Όταν ό Παπαδιαμάντης δέχεται τήν πρόσκληση για τó Πασχαλινó γεϋμα, ήτανεν πια γνωστός, άναγνωρισμένος, φημισμένος καί τιμημένος. Ένας άλλος, που δέν θα 'χε ούτε τó δέκατο τής φήμης του, δέν θα καταδεχότανε νά περάσει τó Πάσχα στο σπίτι ένου φτωχοϋ κι άσημου άμαξα, ή τήν ώρα του μεγάλου γιορτασμοϋ του, νά κρυφτεί στο σπίτι ένου ταπεινοϋ μανάβη, του Νικόλα του Μπούκη. Ό Παπαδιαμάντης όμως, που δέν λογαρίαζε τή φτώχεια ντροπή, που τιμοϋσε τούς φτωχούς αυτους άνθρωπους του Θεοϋ, που έψελνε μαζί τους καί μοιραζότανε τó ψωμί τους, στεκότανε κοντά τους κι άποτραβιότανε όσο ήτανε γινούμενο πιό πολυ άπ' τούς υλικά καί διανοητικά πλουσίους...

Για τόν Παπαδιαμάντη, περιοχή τής ντροπής ήτανε ό πλοϋτος, καί περιβόλι του Χριστοϋ καί τής Παναγιάς τα καλυβόσπιτα των πτωχών. Σ' αυτá αναγάλιαζε, σ' αυτá άναπαυότανε ή ψυχή του καί γαλήνευε ό νοϋς του. Για τοϋτο λογαρίαζει τιμή του τήν πασχαλινή πρόσκληση του Στέφανου του άμαξά, κι όχι μονάχα τοϋτο, αλλά λογαρίαζει τόν έαυτó του πολυ πιό άνάξιο άπ' τούς ταπεινούς τούτους άνθρωπους καί δέχεται πώς άπό συγκατάβαση κι εύσπλαχνία τόν καλέσανε. Τούτη ή φράση φανερώνει τήν άπίθανη μετριοφροσύνη του Παπαδιαμάντη καί τήν έγκάρδια άλληλεγγύη του με τούς φτωχούς, που είχανε φόβο Θεοϋ, πίστη κι άνυπόκριτη άγάπη. Δίπλα στους σταϋλους των άλόγων έκανε Πασκαλιά, όπως μέσα σε σταϋλο

άλόγων γεννήθηκε ὁ μέγας φορέας τῆς πενίας, ὁ Χριστός. Αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι μὲ τὶς γυναῖκες τους, μὲ τ' ἀπονήρευτα παιδιά τους, παρακολουθοῦσαν τὶς ἀτελείωτες λειτουργίες τοῦ Παπά-Νικόλα τοῦ Πλανᾶ στὸν Ἅγιο Ἐλισσαῖο καὶ τὶς ψαλμωδίες τοῦ Παπαδιαμάντη, κι αὐτοὶ οἱ λίγοι, μὰ διαλεκτοί, νοιώθανε μυστικοὶ κι ἐπιστήθιοι φίλοι τοῦ Χριστοῦ, ἅμα ἀκούγανε τὸν Παπαδιαμάντη νὰ ψέλνει τὸ «Φίλε μυστικέ τοῦ Χριστοῦ ἐπιστήθιε», κι ἀναγαλιάζανε ὅταν τὸν ἀκούγανε πάλι νὰ ψέλνει τὸ «Ἀγαλλιάσθω τοῦ δρυμοῦ ξύλα σύμπαντα»!....

Πηγή: agiazoni.gr